

Friluftsliv i konkurrencestaten

Af Torbjørn Ydegaard¹

Det reflekterende friluftsliv har altid haft et civilisationskritisk modstandspotentiale som mulighed. I det 19. århundredes Romantik kunne kritikken rettes imod Oplysningstidens 'kolde' rationalisme. I begyndelsen af det 20. århundrede blev den reflekterende kritik ofte båret af et ønske om sundhed i naturen i modsætning til byens knap så sunde liv. I dag kan det reflekterende friluftsliv fungere som civilisationskritik af og modvægt til konkurrencestaten.

Konkurrencestaten er det samfund vi lever i i dag. Velfærd står stadig højt på dagsordenen, men den skal betales med en stadig vækst i samfundets samlede produktion. For at kunne realisere dette samfund er en række forhold blevet nødvendige, her iblandt økonomisk vækst båret frem af et målrettet forbrug og af en veldisciplineret befolkning, der villigt indgår i både produktion og forbrug. Det er også konkurrencestatens indre logik, der har givet os New Public Management med dens helt vanvittige trangt til detailstyring og kontrol af ellers kompetente medarbejdere.

Jeg vil i denne artikel præsentere to modeller, der kan illustrere konkurrencestatens væsen. Med den indsigt, tror jeg, er det muligt at udfolde friluftslivets modstandspotentiale også under dagens pres for øget konformitet og forbrug. Først udfolder jeg min gamle vejleder, Nils Faarlunds, samfundsmodel. Dernæst den tysk-jødiske politiske teoretiker Hannah Arendts beskrivelse af menneskets vilkår.

Nils Faarlund: Samfundsmodellen

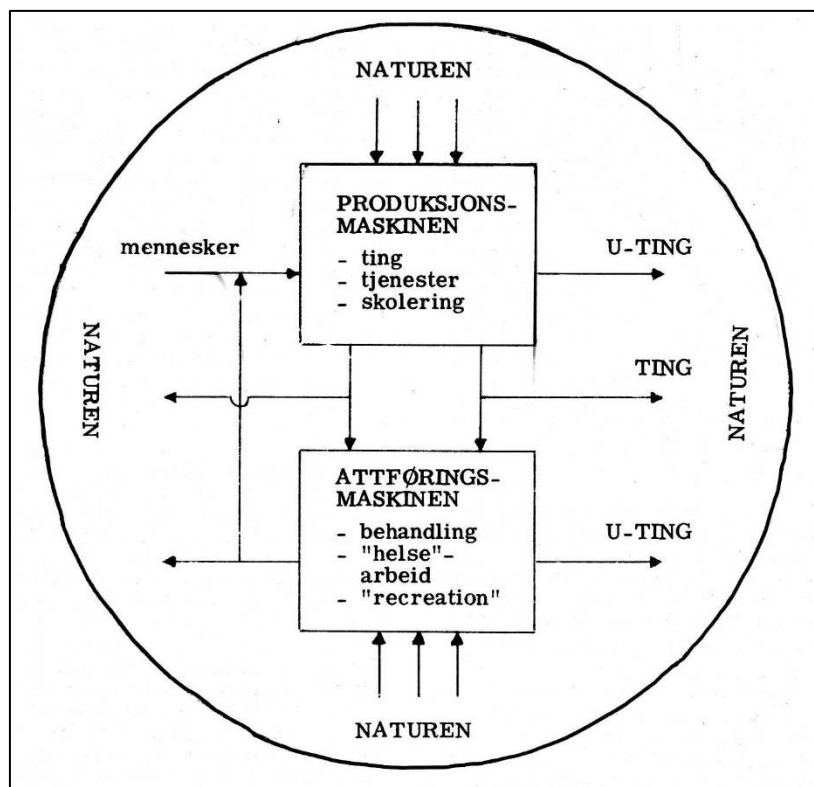
Nils Faarlunds model for virkemåden for det industrialiserede og urbaniserede samfund stammer fra artiklen med den lidt snørklede titel: *'Fri-natur-liv' eller 'de fremmedes trafik'?*, der stod at læse i *Mestre Fjellet* #26, 1977. De menneskelige samfund er indfældet i naturen og står i evig vekselvirkning med naturen. Det moderne industrialiserede samfund er opdelt i to sfærer: produktionsmaskinen og rekreativmaskinen ('atføringmaskinen'). Modellen virker på denne måde:

Produktionsmaskinen inddrager mennesker og fri natur (råstoffer, res-sourcer, dvs. 'tingkilder') og producerer med dette ting og tjenester samt overflødige u-ting, der er restprodukter, affald, forurening osv. U-tingene ryger retur til den frie natur. Undervejs disciplineres menneskene til og nedslides af produktionsmaskinens indre logik.

Det disciplinerende ophold i produktionsmaskinen nedslider menneskene så meget, at de overføres til rekreativmaskinen. Her re-kreeres, dvs. genopbygges, de gennem forbrug af de ting, der blev produceret i produktionsmaskinen sammen med yderligere forbrug af fri natur. Undervejs produceres u-ting, der returneres til den frie natur.

Der ved bliver menneskene så friske, at de kan returnere til produktionsmaskinen, hvor de ved hjælp af fri natur producerer så mange ting og u-ting, at de bliver så nedslidte, at de må på rekreativ, hvor de ved forbrug af ting og fri natur, og produktion af u-ting, bliver så friske, at de kan returnere til produktionsmaskinen, hvor de...

¹ Torbjørn Ydegaard er bl.a. uddannet vejleder i friluftsliv fra Norges Høgskole, 1983-85. Han arbejder pt. på en samlet udgivelse af Nils Faarlunds skriftlige produktion.

Figur 1. En model for virkemåden af det industrialiserede og urbaniserede samfund (Nils Faarlund, mestre fjellet #26, 1977)

Det er skruen uden ende. Og jo mere 'rekreation' – inkl. velfærdsydelse, sundhedsydelse og øvrige tjenester – vi efterspørger, desto mere skal produktionsmaskinen producere. Og jo mere den producerer, desto mere kommer vi til at efterspørge rekreation og tjenesteydelse. Og jo mindre fri natur er der tilbage!

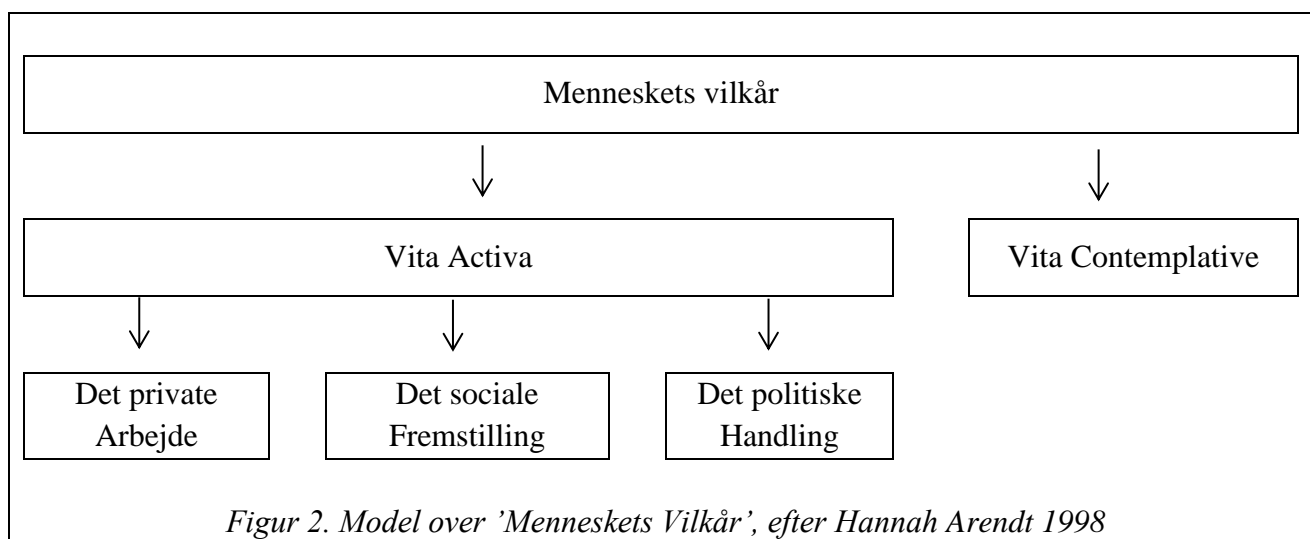
Friluftslivet har sin faste plads i dette spil. Som storforbruger af teknisk beklædning og udstyr, og som storforbruger af mere eller mindre fri, mere eller mindre tilrettelagt natur er det u-reflekterende friluftsliv en vigtig bidrager til opretholdelsen af samfundsmaskinen. Mountainbikes, Gore-Tex, GPS-navigation, klatrevægge osv. er alle medansvarlige for samfundsmaskinens fortsatte nedslidning af mennesker, dens produktion af ting og u-ting og dens forbrug af fri natur.

Hannah Arendt: Menneskets vilkår

En anden af de ideer, der med stor vægt kan anvendes til kritik af konkurrencestaten, og samtidig på en positiv måde kan inddrage det reflekterende friluftsliv, er Hannah Arendts teorikompleks med baggrund i det antikke Grækenlands 'polis'. Selv var Hannah Arendt et kontroversielt menneske og en omstridt samfundsfilosof og –revser.

Det følgende bygger primært på hendes hovedværk *Menneskets vilkår*, men inddrager derfor uden to af hendes mest forkætrede skrifter: *Reflections on Little Rock* om et af de første forsøg på at gennemtvinge raceintegration i 1950'erne Sydens, samt *Eichmann i Jerusalem* om den israelske stats sag mod bureaukraten bag Holocaust.

Hannah Arendt arbejder med et samfundssyn, der adskiller det aktive liv – *Vita Activa* – fra det tænkende liv – *Vita Contemplativa*. Det aktive liv, hvori de fleste af os befinder sig, består af tre sfærer: 1) *Det private*, der er stedet for familieliv, opvækst og daglig produktion og reproduktion. Aktivitetsformen her kaldes *Arbejde*. 2) *Det sociale*, der er stedet for produktion af længerevarende goder. Aktivitetsformen kaldes *Fremstilling*. 3) *Det politiske*, der er stedet for styring af samfundet. Aktivitetsformen er *Handling*. Det private er familiens domæne og derfor urørlig for det politiskes styring. I både det private og det sociale er man selv herre over, hvem man ønsker at omgås. Kun i det politiske er alle mennesker, uanset hudfarve, køn osv., lige.

Hannah Arendt bruger de tre kategorier i *Vita Activa* til at rejse en kritik af masseforbrugssamfundet, sådan som hun så det udfolde sig i USA omkring 1960. Den kritik er måske endnu mere aktuell i dag, mere end et halvt århundrede senere, set i lyset af konkurrencestatens fremkomst. Hvor Uafhængighedserklæringens ord om 'frihed' fokuserede på *Fremstilling* og især på *Handling*, ser Hannah Arendt i den tekniske udviklings mulighed for masseproduktion en ændring i retning af fokus på *Arbejde*. Masseforbrug af 'ting' (her under velfærdsydelser) bliver eneste gældende norm. Jo større omsætningen er, desto 'rigere' bliver vi. 'Retten til at søge lykken', der oprindeligt var ment som lykken ved *Handling* i en demokratisk, politisk sammenhæng er blevet erstattet af lykken ved konsum, ved *Arbejde*, af og med 'ting' uden blivende værdi. Men når fokus er dér, og kun dér, sådan som det er i konkurrencestaten, betyder det også, at øget lykke kun opnås gennem yderligere forbrug – gennem nyeste model hard-ware, gennem stadigt vildere aktiviteter. Vi har valgt materialisme frem for demokrati og sameksistens (inklusive sameksistens med naturen) i en form for selvdestruktivt adrenalin-kick.

Men adrenalin-kicket er samtidig bedøvende, det sløver sindet og udelukker evnen til det dybe sociale samvær og til kritisk tænkning. *Fremstilling* af værdier bliver til *arbejde* med øjeblikkets forgængelighed som motor. *Handling* og det mellem menneskelige bliver til ligegyldig adfærd. Som allerede Platon skrev for mere end 2000 år siden (*Staten*. Samlede værker IV):

En lov skal være til gavn for byen som helhed. Den skal skabe harmoni mellem borgerne gennem overtalelse og tvang og få hver gruppe til at bidrage med det de kan til fællesskabet. Når loven skaber den slags mennesker i byen, er det ikke for at alle skal kunne gå ad den vej de vil, men for at bruge borgerne til sit eget formål – at binde byen sammen.

Men et folk uden *Fremstilling* og *Handling* – og uden *dannelse* – skaber ikke et samfund. De udgør blot en samling individer, der lever ved siden af hinanden, fremmedgjorte for hverandre. Det folk mister sin humanitet og bliver til arbejds-dyr – til *animal laborans*.

Mange af disse fremmedgjorte, der ikke kan finde sig en fornuftig plads i en sådan verden, vil ty til bandekriminalitet eller religiøs ekstremisme. Og hverken uddannelsessystemet eller det sociale netværk har tilstrækkelige redskaber til at afhjælpe den situation, fordi redskaberne – *Fremstilling*, *Handling* og *dannelse* – ikke er 'effektive' i en økonomi, der kun er fokuseret på vækst gennem mer-forbrug. Vi har simpelthed mistet værktøjskassen!

Konkurrencestatens af-humanisering

En konkurrencestat, der har som sit formål at holde sanktvejtsdansen i Nils Faarlunds samfundsmodel kørende i stadig øget tempo, har det lettest med borgere, der ikke tænker eller stiller kritiske spørgsmål – borgere der bare passer sit, tager en ekstra tørn og som tilbydes slikkepinde som et adrenalinkick eller to som betaling. Og mange vælger at følge konkurrencestatens udlagte spor i en selvforglemmende rus. Men det er netop evnen til kritisk tænkning og *Handling* – til civilisationskritik – der skaber os som mennesker – som personer i Hannah Arendt sprogbrug. Præcist som hun udtrykker det, når det gælder Adolf Eichmann. Ifølge hende gav han afkald på enhver refleksiv tanke under sit virke for Det Tredje Rige. Han adlød en ordre, og kun det. Om det forhold siger hun i filmen *Hannah Arendt*, der netop beskriver hendes arbejde med retssagen imod Eichmann:

Since Socrates and Plato we usually call thinking to be engaged in that silent dialogue between me and myself. In refusing to be a person Eichmann utterly surrendered that single most defining human quality, that of being able to think. And consequently he was no longer capable of making moral judgements. This inability to think created the possibility for many ordinary men to commit evil deeds on a gigantic scale, the like of which one had never seen before.

It's true I have considered these questions in a philosophical way. The manifestation of the 'wind of thought' is not knowledge, but the ability to tell right from wrong, beautiful from ugly. And I hope that thinking gives people the strength to prevent catastrophes in these rare moments when the chips are down.

Det er den samme af-humanisering vi ser i konkurrencestaten, når den retter fokus i retning af *Arbejde* og væk fra *Fremstilling* og især *Handling*. Og det er samme af-humanisering, der præger det udstyrs- og naturforbrugende udendørsliv, der bygger på en ikke-reflekterende mangel på værdier. Den form for aktivitet går konkurrencestatens ærinde. Og saver i bogstaveligste forstand den gren over, den selv sidder på.

Friluftsliv i konkurrencestaten

Men... selv inden for denne mørke dystopi er der sprækker, hvorigennem lyset kan skinne! Alle de 'særlige' mennesker jeg har mødt i mit liv – og blandt dem regner jeg Nils Faarlund – har haft *Handling* som deres platform. Og de har alle som én modarbejdet den herskende *Arbejds-etik* i konkurrencestaten. Det kan vi andre lære af.

Lyset ind i mørket er for Nils Faarlund *det ekte friluftsliv* [der] *åpner for en uselvisk oplevelse av 'fri natur' som kan være vegledende i leting etter bedre levemåter enn 'samfunnsmaskineriet' i overflodssamfunnene*. I det traditionelle nordiske friluftsliv finder vi enestående muligheder for at formidle dannelse af børn og unge og finde inspiration for voksne, sådan at de kan søge levemåder præget af harmoni med naturen. Heri ligger friluftslivets modstandspotentiale.

For Hannah Arendt tilhører barnet familien og dermed *det private* og *Arbejdet*, mens pædagogikken transcenderer alle tre kategorier. Netop derfor kan pædagogikken også trække på aspekter fra alle tre kategorier.

At samle de tre kategorier er præcist hvad friluftsliv og vejledning i friluftsliv også har potentiale til at gøre: Turfriluftsliv og livet under åben himmel i det hele taget er netop 'liv' og altså noget der foregår i *det private*. Da det i sig selv er brødløst, men skaber af mentale værdier, bærer det på aspekter af *Fremstilling*, ligesom det sociale aspekt og dermed *Handling* også ofte er til stede.

Friluftsliv i dets traditionelle nordiske, reflekterende udformning indeholder altså muligheden for en civilisationskritik og en ny begyndelse i individet – og dets omgivelser. Og mere dét, for set med Hannah Arendts briller kan det give anledning til udforskning af den enkeltes liv og værdier. Taler vi om vejledning i friluftsliv har denne udforskning mulighed for også at trække på det kontemplative liv gennem mere dybdeborende refleksioner og deraf afledte politiske handlinger. Vi taler her, ligesom Hannah Arendt, om at kunne skelne mellem rigtigt og forkert, mellem smukt og grimt og om at undgå de katastrofer, som en ikke-reflekterende omgang med natur og mennesker kan afstedkomme. Mediet for denne udforskning er tænkning. Derfor samler friluftslivet ikke kun de tre kategorier i *Vita Activa*, det inkluderer også *Vita Contemplativa* (hvilket denne artikel i sig selv er et beskedent forsøg på!) – og derfor ikke blot 'det hele menneske', men også 'det humaniserede menneske', der *bliver som et antibiotikum i et folk som går i opløsning*, som juristen og klatrer Peter Wessel Zapffe skrev til sine gamle klatrekammerater.

Referencer

- Arendt, Hannah (1959): *Reflection on Little Rock*. i Dissent #53
- Arendt, Hannah (1998): *The Human Condition*. The University of Chicago Press, Chicago
- Arendt, Hannah (2006): *Eichmann in Jerusalem*. Penguin Classics, New York
- Faarlund, Nils (1977): 'Fri-natur-liv' eller 'de fremmedes trafikk'? i mestre fjellet #26
- Platon (2013): *Staten. Samlede værker IV*. Gyldendal, København
- von Trotta, Margarethe (instruktør) (2012): *Hannah Arendt*. Zeitgeistfilm
- Zapffe, Peter Wessel (1976): "Farvel Norge". i Peter Wessel Zapffe: *Barske Glæder*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo